

PROSTOR

21 [2013] 2 [46]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT / OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

292-301 **JESENKO HORVAT**
MARINA PAVKOVIĆ

PROSTORNO-PROGRAMSKA
AGENDA

MAPIRANJE I PROGRAMIRANJE PROSTORNIH
SADRŽAJA KAO PODLOGA ZA INTEGRALNI
RAZVOJ

PRETHODNO PRIOPCENJE
UDK 71(497.5)**19/00"

PHYSICAL PLANNING
AND PROGRAMMING AGENDA
MAPPING AND PROGRAMMING SPATIAL
POTENTIALS AS A BASIS FOR INTEGRAL
DEVELOPMENT

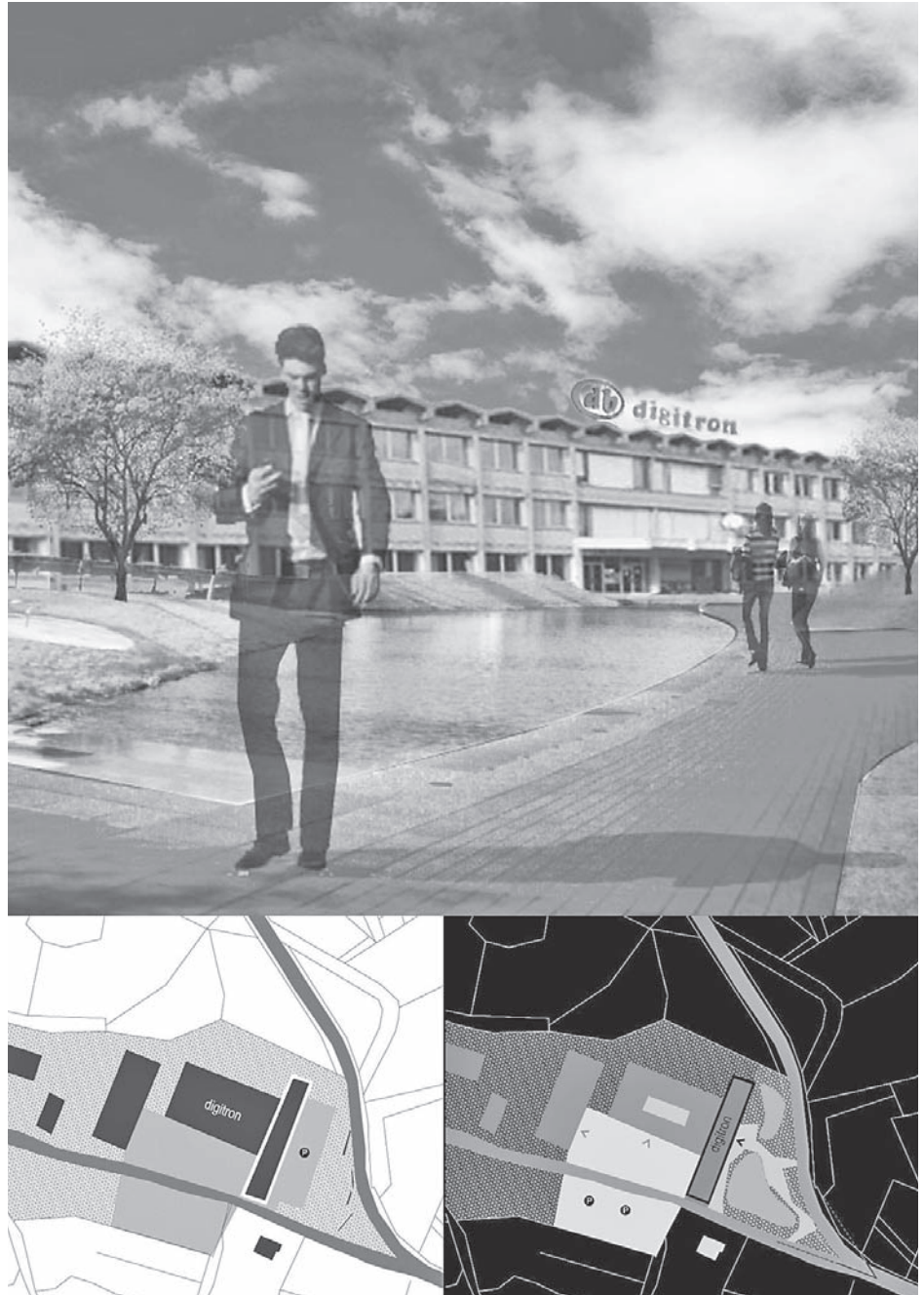
PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 71(497.5)**19/00"

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
21 [2013] 2 [46]
235-418
7-12 [2013]

Af

Sl. 1. INTERVENCIJA U PROSTORU ISPRED PROIZVODNOG POGONA „DIGITRON” U BUJAMA: STUDIJA SE REFERIRA I NA POVIJESNO ZNAČENJE TVRTKE DIGITRON U MEMORIJI STANOVNIŠTVA I SIRE POSLOVNE ZAJEDNICE, KOJA JE IZNJEDRILA VRIJEDAN BRAND S JOS UVIJEK SNAŽNOM PORUKOM INOVACIJE I USPJEŠNOSTI. KAO TAKVA PREDSTAVLJA PROSTORNI I GOSPODARSKI ATRIBUT VEZAN ZA JEDINSTVENOST MJESTA. DALJNJA MOGUĆNOST REVITALIZACIJE DIGITRONA OVISI O KREATIVNOSTI I UMJEŠNOSTI UPRAVE I ZAPOSLENIKA KOJI BI, POD KIŠOBRANOM JAKOG BRANDA, MOGLI OJAČATI TRŽIŠNU PRISUTNOST. PRETPROSTOR ISTOČNOG PROČELJA NUŽNO TREBA POSTATI JAVNI GRADSKI PARK – TRG I OTKRITI LICE ZGRADE U KOJOJ BRAND JOS UVIJEK ŽIVI – NA KORIST POSLOVNOJ FUNKCIJI, ALI I SAMOME GRADU.

FIG. 1. INTERVENTION IN SPACE IN FRONT OF INDUSTRIAL FACILITIES "DIGITRON" IN BUJE: THE ANALYSIS REFERS ALSO TO A HISTORICAL SIGNIFICANCE OF "DIGITRON" COMPANY IN THE MEMORY OF LOCAL INHABITANTS AND THE WIDER BUSINESS COMMUNITY. THE COMPANY IS A VALUABLE BRAND WITH AN ON-GOING POWERFUL MESSAGE OF INNOVATION AND SUCCESS. IT HAS THUS BECOME A SPATIAL AND ECONOMIC ASSET TO THIS UNIQUE PLACE. A FURTHER POSSIBILITY OF "DIGITRON"'S REVITALIZATION DEPENDS ON THE CREATIVITY AND CAPABILITY OF THE MANAGEMENT AND EMPLOYEES: HAVING A POWERFUL BRAND AS THEIR ASSET, THEY MIGHT REINFORCE THEIR MARKET PRESENCE. THE AREA IN FRONT OF THE EAST-FACING FACADE SHOULD BY ALL MEANS BECOME A PUBLIC CITY PARK – SQUARE AND THUS UNVEIL THE BUILDING TO ITS BUSINESS POTENTIAL AND TO THE CITY ITSELF.

JESENKO HORVAT, MARINA PAVKOVIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

PRETHODNO PRIOPĆENJE
UDK 71(497.5)“19/00”

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 7. 11. 2013. / 10. 12. 2013.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 71(497.5)“19/00”

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 7. 11. 2013. / 10. 12. 2013.

PROSTORNO-PROGRAMSKA AGENDA

**MAPIRANJE I PROGRAMIRANJE PROSTORNIH SADRŽAJA KAO PODLOGA
ZA INTEGRALNI RAZVOJ**

PHYSICAL PLANNING AND PROGRAMMING AGENDA

**MAPPING AND PROGRAMMING SPATIAL POTENTIALS AS A BASIS
FOR INTEGRAL DEVELOPMENT**

**INTERAKCIJA
MAPIRANJE
PROSTORNO-PROGRAMSKA AGENDA
RAZVOJNI CILJEVI**

**INTERACTION
MAPPING
PHYSICAL PLANNING AND PROGRAMMING AGENDA
DEVELOPMENT GOALS**

U žarištu je članka interakcija između prostornog planiranja i strateškoga gospodarskog razvoja pojedinog mjesta, odnosno rezultati koji interdisciplinarnom suradnjom *in situ* nastaju, a imaju implikacije na prostor. Metodom mapiranja i programiranja prostornih potencijala kreirana je nova platforma – prostorno-programaska agenda – plan prostorno-programskih sadržaja, mjera i aktivnosti kojima se žele ostvariti razvojni ciljevi.

This paper focuses on an interaction between physical planning and a strategic economic development of a particular environment, i.e. the results obtained through an interdisciplinary on-site cooperation having implications on space. The method of mapping and programming spatial potentials has created a new platform – physical planning and programming agenda – i.e. planning and programming functions, measures and activities.

UVOD

INTRODUCTION

Gradovi više nisu onakvi kakve pamtimo. Mijenjaju se, rastu ili sazimaju, a istovremeno mutiraju. Brzina kojom se u hrvatskoj praksi planovi prilagođavaju pragmatičnim zahtjevima slijedi ritam rađanja *ad hoc* želja i partikularnih ideja pojedinaca, često podržanih od vlasti. Vrijeme za provjeru namjera je prekratko pa su planske odluke ponekad pausalne, a planiranje prostora sve se više svodi na 'proizvodnju' planova po narudžbi. U palijativnim planskim odlukama vrebaju rizici promjene kôda, a on nije samo ugrožen u ekskluzivno povijesnome gradu nego i u gradovima koji su taj kôd nedavno uspjeli izgraditi. Kôd, međutim, nije samo fizička, prostorna i perceptivna već i kulturološka kategorija pa je njegovo čuvanje zadaća svih koji u planiranju sudjeluju. Stoga je u žarištu interesa interakcija između prostornog, kulturno-gospodarskog naslijeđa i razvojne strategije pojedinog mjesta, odnosno rezultati koji interakcijom nastaju, a imaju implikacije na prostor.¹

Gospodarsko naslijeđe kao nematerijalni oblik bastine obuhvaća također široku lepezu oblika proizvodne tradicije – od agroproizvodnje i prerade do proizvodnog ili uslužnog obrta, manufakture, paleoindustrijske i industrijske proizvodnje, koja može biti duboko ukorijenjena u lokalnom prostoru. Čak i kada je, slijedom tranzicijskih procesa, baština nestala ili izgubila svoj materijalni oblik, ostaje u memoriji prostora kao oblik gospodarskog

naslijeđa – etiketa mjesta.² To postaje naročito značajno zbog trenda ubrzane potrošnje prostora uslijed pogodovanja parcijalnim interesima koji nestrateskim 'gutanjem' prostora postizu kratkoročan gospodarski rast, ali i uzrokuju dugoročan društveni gubitak. Početni investicijski učinak, naime, ne prate strateski razvojni rezultati, a pogrešna prostorna intervencija ostaje strano tijelo u tkivu društvene zajednice i koči dugoročni razvoj. Potraga za rješenjem ovoga problema rezultirala je istraživanjem kojemu je cilj jačanje interakcije prostornog planiranja i razvojnog programiranja. Time je omogućeno da se pri planiranju izdvoje razvojni 'okidači' kulturno-gospodarskog naslijeđa – postojeći, a često neprepoznati potencijali – koji će potaknuti i pospješiti održivi razvoj.³

Relevantnost problema potvrđuje dugogodišnja kritika planerske struke koja apelira na zakonodavca da pronade rješenje. Dodatni je cilj ovoga članka da konstruktivno pridonese stručnoj i znanstvenoj raspravi.

PROSTORNO PLANIRANJE

PHYSICAL PLANNING

S gledišta gospodarskog razvoja, prostorne planove tijekom dvadesetak godina hrvatske povijesti nisu pratili očekivani gospodarski rezultati. Uzrok dijelom leži u činjenici nedovoljne koordinacije između prostornog planiranja i razvojnog programiranja⁴, a dijelom u polaganju ekskluzivnog prava na donošenje odluka o planiranju prostora političkih elita koje se pozivaju na povjerenje dobiveno od biračkog tijela za predstojeće (četverogodišnje) mandatno razdoblje. Potreban je obrat paradigme iz prostorno-planske u prostorno-programsku, zasnovanu na specifičnim prostornim potencijalima i odgovarajućim, prema njima kreiranim sadržajima. Time bi se konkretizirao pretežno regulatorni okvir planskih dokumenata kroz ciljane programske

¹ Tekst članka nastao je na temelju rezultata nekoliko interdisciplinarnih istraživanja i studija integralnog razvoja manjih povijesnih hrvatskih gradova i prostornih cjelina (Buje, Otočac), provedenih od strane autora teksta, u razdoblju od 2009. do 2012. godine. Razlog zbog kojeg su se gradske vlasti odlučile naručiti izradu ovih studija leži u činjenici da su izostali očekivani gospodarski rezultati sadržani u, vremenski i metodološki, separatno izrađenim Prostornim planovima i Studijama gospodarskog razvoja: Prostorni plan uređenja Grada Otočca (2004.), Strateski plan gospodarskog razvoja Grada Otočca (2006.), Prostorni plan uređenja Grada Buje (2005.), Projekt ukupnog razvoja Grada Buje (2009.).

² JIVEN, LARKHAM, 2003: 67-81

³ EU Territorial Agenda 2020 promiče jačanje prostornih resursa, uključujući ekološko i kulturno gospodarsko naslijeđe, kao dodatne vrijednosti za održivi razvoj.

⁴ Iz razdoblja tzv. planske ekonomije baštinito dobra iskustva kada su prostorne planove izrađivali urbanistički biroi ekipirani stručnjacima različitih profila, među kojima su bili i prostorni ekonomisti. Situacija je danas sasvim

katalizatore u svrhu razvojno efektivne i racionalne kapacitiranosti prostora.

Aspekti zbog kojih je danas nužno preispitati postavke na kojima počiva planerska praksa podcrtavaju sljedeće bitne razlike i nijanse u pristupu:

- **Selektivna važnost mjesta** – Nisu sve planske jedinice jednako važne, nisu sve namjere (investicije) jednako bitne, niti su svi prostori jednako osjetljivi. U raščlambi faktora razvoja neki programi podupiru izgradnju identiteta, a neki samo pobočno slijede razvojne smjerove, ne utječući na nj ni u pozitivnom, ni u negativnom smislu. U aktualnoj prostorno-planerskoj praksi, međutim, svaki je planski element utvrđen i namjenski obilježen – istom neodređenoscju utjecaja na razvojni cilj. Strateški se zahvati u planovima zato ne razlikuju od planskog okvira za ‘tekuće pospremanje’ prostora, a uporišta izgradnje i dogradnje, koja se oslanjaju na kulturno-gospodarski identitet, ne ističu se u prostoru od palijativnih *ad hoc* zahvata. Upravo razlike u važnosti mjesta, međutim, daju za pravo da se normiranje selektivno primjenjuje i da se instrumenti kontrole provedbe plana selektivno koriste.⁵

- **Planska aritmija** – Nisu usklađeni koraci ulaganja u prostor s koracima u pripremi planova. Često se ulaganja pripremaju, a prostorna dokumentacija nema za njih odgovora, baš kao što (inverzno) prostorni plan može nuditi prostorno rješenje za ulaganje, a ulagača nema na vidiku. Prostorne se mogućnosti ne provjeravaju istovremeno i u dosluhu s gospodarsko razvojnim ekspertizama iako je planiranje prostora deklarirano kao interdisciplinarni postupak. Često se događa da studije gospodarskog razvoja, kao usmjeravajući dokument, prethode planiranju prostora, umjesto da nastaju istovremeno i koordinirano. Najčešće su općenito pisane, potkrijepljene statističkim pokazateljima sa širokim spektrom razvojnih mogućnosti, ali bez kon-

drukcijska: brojni mali biro licencirani za izradu planova nisu ekipirani za takav interdisciplinarni pristup, a i tržište uslugama ne pogoduje angaziranju stručnjaka ovog profila. Cijena plana, dobivena najjeftinijom ponudom na javnoj nabavi, često nije omogućivala angaziranje interdisciplinarnog tima.

5 Raščlanjajući domene na koje se odnose primijenjena urbana pravila utvrđena u normativnom dijelu prostorno-planskih dokumenata, autor u posebnu skupinu svrstava ona pravila koja proizlaze iz postupka programiranja – *Programmatic Regulations* [LEHNERER, 2009: 12]. To je ilustrirano na primjerima gradova koji su se odlučili na diskreciju primjene izdvojenih pravila upravo u zonama lokalnih specifičnosti [LEHNERER, 2009: 21].

6 U Zakonu o prostornom uređenju i gradnji [NN 76/2007.], Čl. 47 (poglavlje: Dokumenti praćenja stanja u prostoru) kaže se: „...Izvrješće ... sadrži (između ostalog) ocjenu stanja i prijedloge za unapređenje prostornog razvoja s planom aktivnosti i prijedlogom prostornih pokazatelja za naredno (četverogodišnje) razdoblje.”

7 ELLIN, 2010: 599-610

kretnog uporišta u stvarnom prostoru i mikrolokacijskog određenja.

- **Razvojni scenariji u vremenskom slijedu** – Prostorno-planski dokumenti po svojoj prirodi daju okvire za ponašanje u prostoru, ali ne određuju slijed ni prioritete, već samo planski okvir djelovanja. U planovima se tako ne daju iščitati naglasci na strateško, niti koraci u prostornim zahvatima, a različita su rješenja ili drukčije opcije, po definiciji jednoznačnosti, teško provedive bez izmjena plana. U domaćoj legislativi jedini planski dokument koji anticipira temporalnost u postupcima jest „Izvrješće o stanju u prostoru”, dokument koji posjeduje vremensku dimenziju, a time i podcrtava prioritete.⁶

- **Kolateralni benefiti** – Planirani zahvati često skrivaju potencijale razvojno poticajne i u programima potpuno drukčije od onih kojima su izvorno namijenjeni. Kako se ovdje radi o uzročno-posljedičnim spregama, njihova se evaluacija pretpostavlja kao dobrosla i poticajna, ali svedjedno usputna. U prostornim planovima takvi su dopunski programi često zanemareni ili su potpuno nevidljivi. Procjena isplativosti putem *cost-benefit* studija i količine ‘dodane vrijednosti’ uistinu je otežano mjerljiva, ali svedjedno saglediva u kvalitativnom, ako već nije u kvantitativnom pogledu. Kogač zamašnjak pokazat će učinke u vremenskom odmaku, pa tako i koristi koje participiraju u integralnom razvoju.

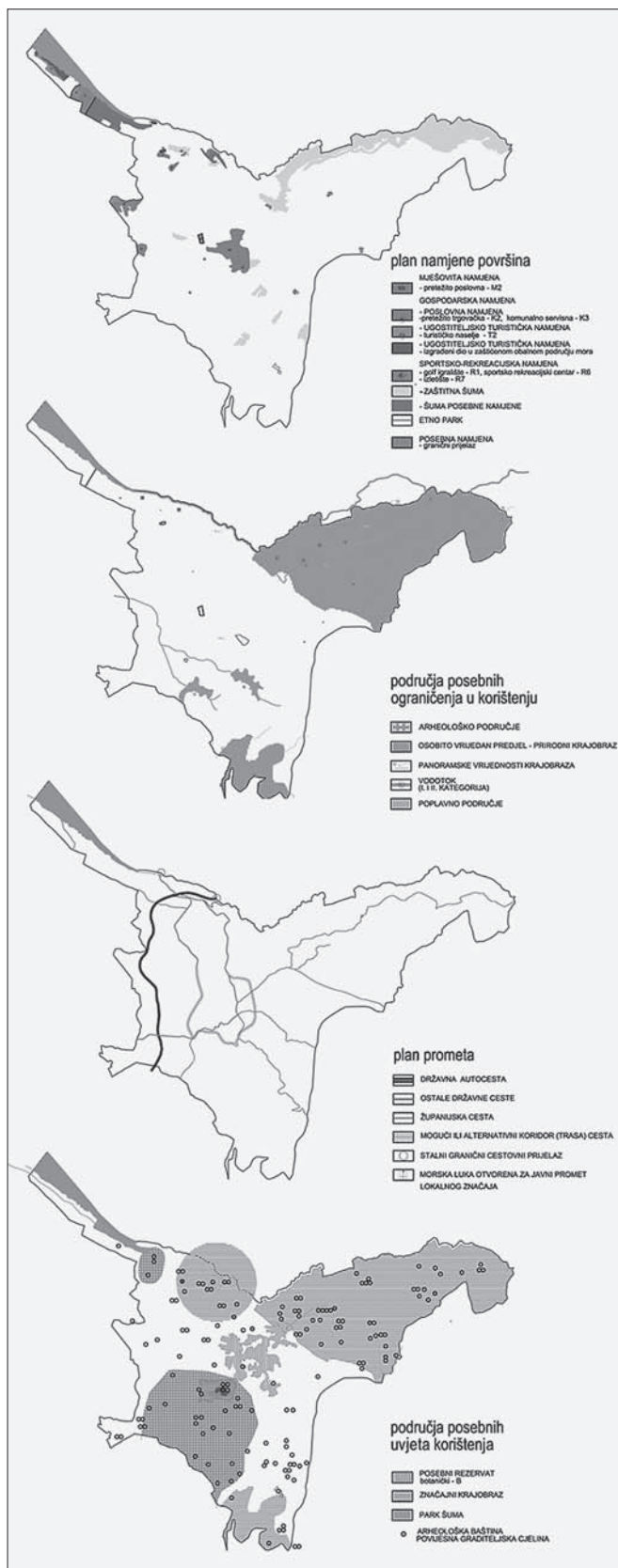
- **Konsenzus** – Vrlo neujednačen položaj i pregovaračka pozicija, s jedne strane branitelja javnog interesa, a s druge strane ulagača – prijete majorizacijom. Suprotstavljene strane ne uspijevaju artikulirati program razvoja konsenzusom, nego preglasavanjem. Poseban problem u vrjednovanju investicija leži u netransparentnom plasmanu ideja koje se nude kao strateške i razvojne, a da to one uopće nisu. Simptomatični su u tom smislu recentni primjeri ulaganja u područje turizma i rekreacije (posebice golfa).

- **Nedostatak vizije** – Zbog kadrovske neekipiranosti jedinice lokalne uprave (pogotovo u manjim sredinama) ne mogu artikulirati prostorno-razvojne smjerove i voditi u skladu s njima prostornu politiku. Stoga se izrada planova (njihovo naručivanje) svodi na plansko poslagivanje *ad hoc* projekata i nasumce utvrđenih prioriteta pod egidom ‘vrijeme je novac’.

RAZVOJNO PROGRAMIRANJE

DEVELOPMENT PROGRAMMING

Prepoznavanje vlastitih razvojnih mogućnosti ključno je za uspjeh bilo koje sredine.⁷ Prostorni potencijali područja, iz perspektive

SL. 2. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA UREĐENJA GRADA BUJE, 2005.

FIG. 2. EXTRACT FROM THE PHYSICAL PLAN OF BUJE, 2005

geografskog položaja ili kulturno-povijesne baštine, mogu pružiti teoretski istu ili sličnu razvojnu osnovu, a da se postignuti stupanj razvoja pojedinih sredina u stvarnosti bitno razlikuje. Razlog leži u različitom pristupu korištenja prostora, odnosno u programu kojim su se razvojni resursi stavili u funkciju. Uspješne sredine uspijevaju prepoznati i programski aktivirati one prostorne resurse koji pridonose konkurentnosti i produktivnosti lokalne ekonomije.⁸ Da bi to bilo moguće, prethodno je potrebno na jasnoj i privlačnoj viziji kreirati inspirativnu razvojnu strategiju⁹ koja će prostorne prednosti ugraditi u razvojne planove. Ako se to propusti učiniti, posljedica nesnađenja jest čitav niz prostornih pogrešaka proizašlih iz metode pokušaja i promašaja. Neke su, nažalost, trajne i svjedoče prostornu devastaciju i izgublenu društvenu dobit. Pogodovanje parcijalnim interesima, bez sagledavanja šire strateške slike, čest je, ali ne i jedini uzrok neodgovarajućega prostornog razvoja. Problem je često sadržan u prekopiranim razvojnim strategijama i prostornim planovima koji stvarne potrebe ekonomske depresije ili gospodarske inklinacije pokušavaju riješiti stereotipnim mjerama. Na taj se način postize upravo obrnuto jer „razvoj je proces, a ne kolekcija kapitalnih dobara”.¹⁰ Tipski proizvedeni dokumenti, koji taksativno nižu univerzalne mjere, dodatno pogoršavaju stanje gurajući naručioća u aktivnost koja za posljedicu može imati promašenu investiciju.¹¹

S druge strane, ako se aktivnosti oko prostornog planiranja i razvojnog programiranja kvalitetno umreže u svrhu integralnog razvoja, stvara se podloga koju prate razvojni dinamički procesi¹², posebice izraženi kad je sredina prijateljski orijentirana k inovaciji i na njoj temeljenoj održivosti. Obnavljaju se prostorni kapaciteti na prepoznatim tradicionalnim prednostima koje pojedinu sredinu diferenciraju u odnosu na ostale. Svojevrsni *sui generis* princip, koji dubinski ulazi u specifične konkurentne karakteristike mjesta, izdvaja aspekte što ih je korisno podrobije sagledati.

⁸ SUMPOR, M.: Razvojno upravljanje: Konkurentnost, kohezija i održivi razvoj, u: KORDEJ DE VILLA, 2009.

⁹ The World Bank [*** 2000.] promiče urbanu strategiju vođenu jasnom vizijom društvenoga blagostanja, temeljenog na održivosti i funkcionalnosti gradova.

¹⁰ JACOBS, 2007: 133

¹¹ Primjer razvojne studije grada Otočca, u kojoj se – unatoč svjetski jedinstvenom utocištu za stradale medvjede u Kuterevu – kao jedna od razvojnih programskih mjera predlaže osnivanje zoološkog vrta. Primjer investicijskog projekta u općini Vodnjan gdje se, usprkos brandu

SL. 3. DIJAGRAMATSKI PRIKAZ METODE PROSTORNOG MAPIRANJA I PROGRAMIRANJA
FIG. 3. DIAGRAM OF SPATIAL MAPPING AND PROGRAMMING

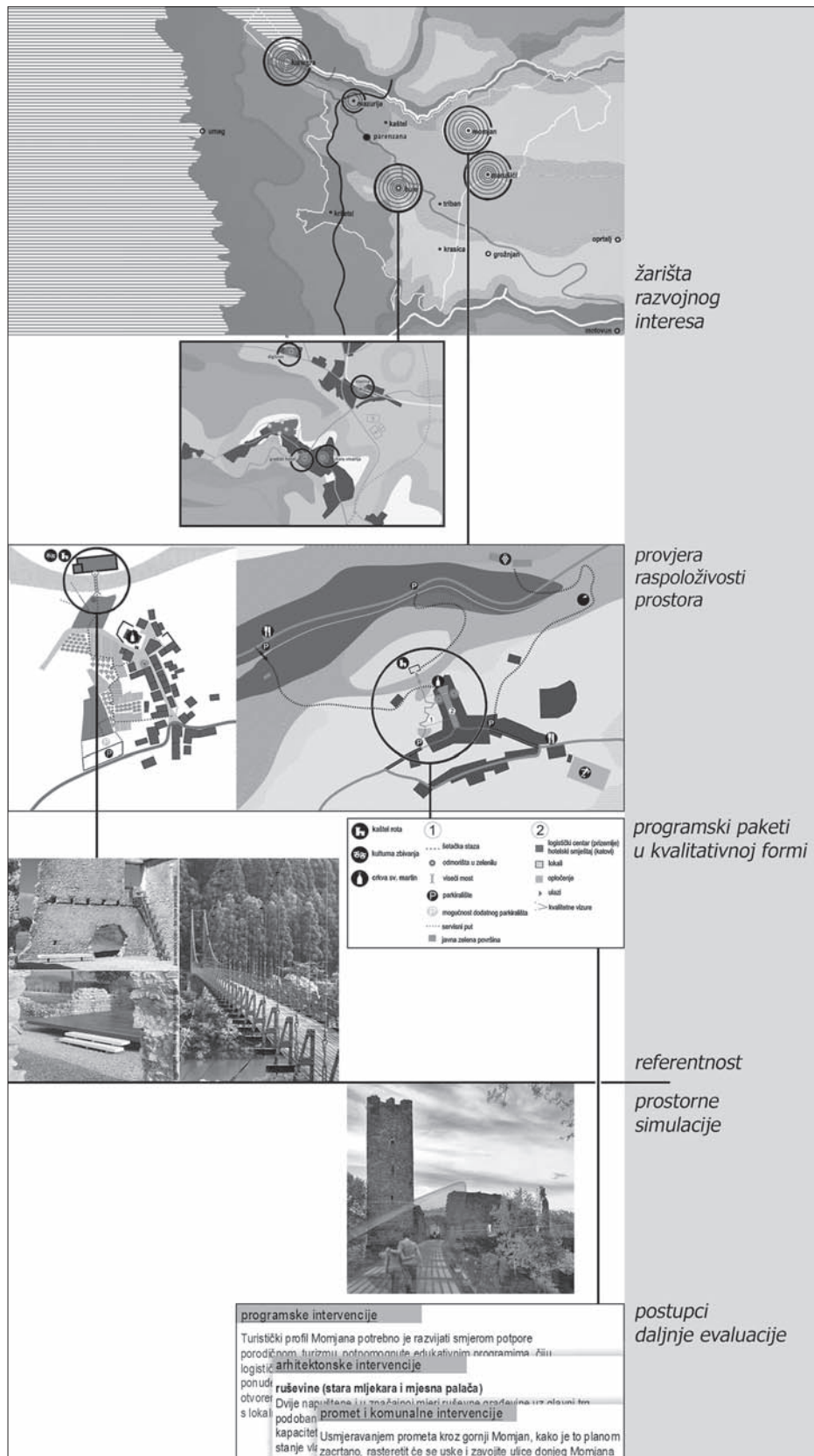
• **Prostor kao razvojni resurs i kapital** – Značenje prostora kao razvojnog resursa Europska je unija izrazila nizom dokumenata u kojima kao uvjet održivog upravljanja ističe potrebu uvažavanja različitih prostornih vrijednosti: ekonomskih, ekoloških, socijalnih i kulturnih.¹³ Istovremeno, prostor predstavlja i teritorijalni kapital neke zajednice – prostornu imovinu – čije ulaganje u ciljanu djelatnost treba ostvariti novu vrijednost, mjerljivu kroz gospodarsku dobit i općedruštvenu korist. O načinu upravljanja prostorom, kao resursom i kapitalom, ovisi, dakle, cjelokupan gospodarski i društveni razvoj. Posljedice lošeg upravljanja izravno su vidljive kroz prekomjernu i bespravnu gradnju, kao i kroz pretjeranu eksploataciju prirodnih bogatstava, dok se indirektno iskazuju kroz izgubljenju dobit i štetu uzrokovanu promašenom ili izostalom investicijom. Stoga briga o prostoru traži cjelovit, integralni pristup koji će osim planerskih uvažiti ekonomske, socijalne i političke čimbenike, relevantne za razvoj određenog područja.¹⁴

Teritorijalna kohezija, koja za cilj ima povezivanje europskog teritorija u jedinstvenu cjelinu, ostavlja prostora za individualna teritorijalna rješenja sto će upravo na specifičnostima izgraditi svoj razvojni potencijal. Zajednički je europski cilj – pametno, održivo i uključivo gospodarstvo koje se razvija na teritorijalnoj integraciji, ali i na specifičnom lokalnom i regionalnom pristupu. Jedan od prvih dokumenata koji rješenja za globalne probleme traži na lokalnoj razini jest dokument Ujedinjenih naroda – Agenda 21.¹⁵ Doslodice, od lokalnih se vlasti traži da upravljaju svojim ekonomskim, društvenim i ekološkim razvojem te da tako pridonese globalnoj težnji održivog razvoja. Potrebno je, dakle, već u početnoj fazi komercijalno orijentirane projekte uskladiti s razvojnim perspektivama.¹⁶

• **Interdisciplinarnost** – Da bi razvojno programiranje i planiranje uspješno izvršilo svoju zadaću, prostorni planeri i prostorni programeri upućeni su na suradnju. Ostvarenje zajedničkih razvojnih ciljeva uključuje interdisciplinarna znanja udružena na rješavanju

zaštićene populacije jadranskoga dobrog dupina, koja slobodno obitava u nedalekom creskom akvatoriju, razmišljalo o zatočenju dupina u zabavne i komercijalne svrhe, u sklopu akvaparka. Od ideje se ipak odustalo zbog pritiska javnosti i protivljenja Ministarstva kulture RH.

12 GLAESER, 2009.
13 *** 2002.; *** 2006.; 2011.a
14 KRANJČEVIĆ, 2006.
15 *** 1992: poglavlje 28.
16 KORDEJ DE VILLA, 2009.

problema i izazova, koje tradicionalne discipline često nisu u mogućnosti samostalno riješiti. Uputno je, suradnjom *in situ*, iščitati prostorni karakter, sagledati prostorne potencijale i pretočiti ih u razvojne prednosti i kapacitete. Posebna se pozornost poklanja aktiviranju prikrivenih prostornih mogućnosti, kao novih razvojnih poluga.

Takvim modelom suradnje promovira se paradigma što prostorno-planersku praksu istraživanja i planiranja obogaćuje programskom dimenzijom koja će pomoći odgovoriti na složene urbane izazove novog doba, uvjetovane društvenim, globalnim, ekonomskim i ekološkim promjenama. Interdisciplinarna suradnja podrazumijeva aktivnosti istraživačkog tima na terenu i participaciju korisnika prostora, uz povezivanje akademske, stručne i opće javnosti, kako bi se jasnije sagledale potrebe i aspiracije stanovništva u kreiranju inspirativnog okruženja. Interakcija podrazumijeva razvoj novih metodoloških pristupa koji će pridonijeti suvremenom oblikovanju urbanog prostora u kontekstu održivog razvoja.

MAPIRANJE I PROGRAMIRANJE PROSTORNIH SADRŽAJA

MAPPING AND PROGRAMMING SPATIAL POTENTIALS

Interdisciplinarna suradnja na integraciji prostornog planiranja i razvojnog programiranja treba ponuditi jasnu i poticajnu *sui generis* dugoročnu viziju razvoja, koja će služiti za arbitriranje i odabir razvojnih projekata i mjera podržanih od strane građana i lokalnih vlasti. Sinergija je usmjerena k prepoznavanju i poticanju strateški važnih komponenata i razvojnih elemenata prostora koji se istražuje. U cilju stvaranja podloge za integralni razvoj primijenjena je metoda *mapiranja i programiranja prostornih sadržaja* (vidi slijed prikazan na Sl. 3.). Rezultat primijenjene metode je platforma – prostorno-programaska agenda – kojom se definiraju postupci i manifestiraju rezultati interdisciplinarnog istraživanja.

Postupak izrade prostornoga plana prema našem zakonodavnom okviru počinje *Odlukom o izradi*. U ovoj se pripremljenoj etapi propituju potrebe izrade sektorskih studija¹⁷ koje će biti *aposteriori* ugrađene u sveobuhvatan planski dokument. Kritički je naglasak na činjenici da Zakon inzistira na popisu potrebnih stručnih podloga, a ne na interdisciplinarnom propitivanju sektorskih i prostornih koncepcija. Prilika je, međutim, da se baš u toj etapi, prije nego što se krene u izradu Plana, fokusiraju glavna uporišta razvoju i zaštiti prostora kroz široko postavljenu raspravu o strategijama. Praksa provjere putem urbanističkih natječaja kao platforme za sučelja-

vanje različitih koncepcija u nas je potpuno izostala, unatoč tomu što je na primjeru planskog razvoja Zagreba baš taj oblik urbanističkog propitivanja iznjedrio prostorna rješenja kojima se grad danas ponosi. Danas mnogi veliki gradovi (London, Pariz, Beč, Helsinki, Amsterdam, Tokio)¹⁸ angažiraju renomirane pojedince i timove na tako osjetljivoj i odgovornoj materiji kao što je *vizija razvoja grada*, dajući struci arhitekta dignitet moderatora u donošenju odluka o pitanjima prostora.

Analogno primjerima europskih i svjetskih metropola, mada neusporedivo u mjerilu i značenju, pojedine manje lokalne jedinice iz naše sredine (Otočac, Buje), svjesne nedostatka razvojnih vizija u okvirima aktualnih prostorno-planskih dokumenata, odlučile su se na provjeru svoga prostornog potencijala. Zadatak su povjerile interdisciplinarnom timu, a kao rezultat su nastale studije „Mapiranja i programiranja gospodarsko-turističkih sadržaja”. Ova etapa realizirana je i prezentirana javnosti kao prvi korak u pripremi platforme za kodificiranje razvoja.

Sumirajući iskustva s pozicije izrađivača ovih studija, postupak se odvijao u dvije etape, od kojih svaka ima nekoliko elemenata. U prvoj se etapi sagledavala situacija i analizirale mogućnosti i ograničenja. Analogija s postupcima koji su propisani kod izrade i donošenja prostornih planova¹⁹ i u ovome se postupku rukovodila istim načelima transparentnosti i demokratičnosti. U toj etapi zainteresirane su javnosti (lokalna samouprava, građanstvo, potencijalni investitori) uključene, u konzultantskom smislu, radi pribavljanja informacija te razmatranja potreba i aspiracija. U drugoj se etapi predlažu prioritete i predstavljaju moguća rješenja. U toj se fazi zainteresirane javnosti uključuju aktivno, kao arbitar – građanstvo i donosilac odluka – lokalna samouprava. Daljnje provođenje prihvaćenih prostornih rješenja i preporuka u kompetenciji je lokalne samouprave koja odabirom mjera i resursa izrađuje plan djelovanja. Slijedi razdoblje u kojem se predložena rješenja transformiraju u konkretne prostorne planove, projekte i zahvate, i to kroz postupke koji su utvrđeni legislativom. Prostorno-programaska agenda predstavlja plat-

¹⁷ Vidi članak 78. Zakona o prostornom uređenju i gradnji [NN 76/2007.]. Osim pravne osnove za izradu i donošenje plana, Odluka, između ostalog, sadrži: „...ciljeve i programska polazišta; ...popis potrebnih stručnih podloga, potrebnih za izradu Plana...”.

¹⁸ JUKIĆ I SUR., 2010: 384-397

¹⁹ Zakon o prostornom uređenju i gradnji [NN 76/2007.], u člancima koji utvrđuju procedure tijekom izrade Plana navodi *Prethodnu raspravu* (Čl. 83.) i *Javnu raspravu* (Čl. 85.) kao dvije instance na kojima se sučeljavaju svi mjero-davni sudionici u planiranju prostora.

formu interpoliranu između dijagnoze prostornog stanja i postupaka u izradi i donošenju prostornoga plana ili njegove izmjene i dopune.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Dvadesetak godina novije hrvatske povijesti, kada je riječ o planiranju prostora, svjedoče da prostorne planove nisu pratili odgovarajući gospodarski rezultati. Uza strukturne gospodarske i tržišne razloge, uzrok dijelom leži i u činjenici nepostojanja koordinacije između prostornog planiranja i razvojnog programiranja. Nedostaje holistički pristup u kojem će interakcija u realnom vremenu, između prostornog i gospodarskog planiranja, dovesti do kvalitetnih dugoročnih rješenja. Brzina kojom se planovi – zbog kopiranja tuđih obrazaca, pogodovanja privatnom interesu i sličnog – prilagođavaju pragmatičnim zahtjevima svodi planiranje prostora sve češće na 'proizvodnju' planova po mjeri i narudžbi privilegiranog pojedinca ili interesne skupine. Palijativnost planskih odluka riskira promjenu kôda, ne samo ekskluzivno povijesnoga grada već i novije sredine koja pokušava izgraditi jasnu viziju razvoja formirajući vlastiti prepoznatljivi kôd. S obzirom na to da kôd nije samo fizička, prostorna i perceptivna kategorija već i kulturološka, njegovo je čuvanje zadaća svih koji u planiranju sudjeluju, počevši od gradske uprave, preko stručnih službi do zainteresiranih javnosti. Ovaj vid memorijskog naslijeđa nije u dosadašnjim prostorno-planerskim praksama bio valoriziran na isti način kao materijalna baština, mada predstavlja specifičnost i konkurentni potencijal određenog područja. Zanimariti naslijeđe, gospodarsko, industrijsko, prirodno ili kulturno, znači odreći se atributa vlastite baštine jer čak i kad slijedom tranzicijskih procesa atribut izgubi svoj materijalni oblik, on trajno ostaje u memoriji prostora kao dio naslijeđa i njegova etiketa.

Prepoznavanje ovoga fenomena očituje se u istraživačkom postupku integralnog objedinjavanja optimalnoga razvojnog modela i najbolje mogućega prostornog sustava, temeljenog na svojevrsnom *sui generis* pristupu. Cilj je jačanje interakcije prostornog planiranja i razvojnog programiranja u realnom vremenu na specifičnom prostoru.

Iako univerzalne interdisciplinarne metode integriraju prostorno planiranje i razvojno programiranje pa su jednako primjenjive prilikom izrade svih razina planova (PPŽ, PPUO/G, GUP, UPU, DPU), primijenjeni postupci moraju se bržno razmotriti posebice u manjim sredinama. Naime, strategijsko planiranje na državnoj ili županijskoj razini, kao i u velikim gradovima, usmjeravaju institucije kadrovski ekipirane kompetentnim stručnjacima i potpunom autoritetima iz akademske zajednice. Male sredine, međutim, zbog stručne potkapacitiranosti najčešće nisu u mogućnosti artikulirati optimalnu gospodarsko-razvojnu viziju i projicirati ju u prostor te su neophodna inicijalna propitkivanja u vidu interdisciplinarnih studija.

Postavljanjem interdisciplinarnog modela, odnosno predlaganjem proaktivne metode mapiranja i programiranja kulturno-gospodarskih potencijala, omogućeno je da se već u pripremi za planiranje prepoznaju razvojni 'okidači' kulturno-gospodarskog naslijeđa – postojeći, a često neprepoznati potencijali – koji će potaknuti i pospjesiti održivost. Rezultat koji nastaje jest nova platforma – *prostorno-programska agenda* – plan prostorno-programskih sadržaja, mjera i aktivnosti kojima se želi ostvariti dugoročno održivi razvojni ciljevi. Kao takav, popunjava prazninu u kojoj nedostaje „strateški prostorno-planski dokument” i predstavlja svojevrsnu sintezu ciljeva i planskih načela, fokusiranih ponajprije na one prostorne i gospodarske attribute koji prioritetno određuju jedinstvenost mjesta, grada ili prostorne jedinice.

LITERATURA BIBLIOGRAPHY

1. ELLIN, N. (2010.), *Canalscape: Practising Integral Urbanism in Metropolitan Phoenix*, „Journal of Urban Design”, 15 (4): 599-610, UK
2. GLAESER, U. I., et al. (2009.), *Urban economics and entrepreneurship*, NBER, Cambridge MA
3. JACOBS, J. (2007.), *Gradovi i bogatstvo naroda: principi ekonomskog razvoja*, Metropress, Zagreb
4. JIVEN, G.; LARKHAM, P. J. (2003.), *Sense of Place, Authenticity and Character: A Commentary*, „Journal of Urban Design”, 8 (1): 67-81, UK
5. JUKIĆ, T.; SMOĐE CVITANOVIC, M.; SMOKVINA, M. (2010.), *Vizije razvoja gradova početkom 21. stoljeća*, „Prostor”, 18 (2 / 40): 384-397, Zagreb
6. KORDEJ DE VILLA, Ž., et al. (2009.), *Participativno upravljanje za održivi razvoj*, Ekonomski institut, Zagreb
7. KRANJČEVIĆ, J. (2006.), *Teritorijalni pristup kao polazište za planiranje ruralnog razvoja*, Proceedings from the First International Conference on Agriculture and Rural Development, November 23-25, Topusko
8. LEHNERER, A (2009.), *Grand Urban Rules*, 010 Publishers, Rotterdam
9. *** (1992.), *Agenda 21*, UN
10. *** (2000.), *Cities in Transition*, The World bank, Washington D.C.
11. *** (2002.), *Guiding principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent*, CEMAT, EC, EU
12. *** (2006.), *The Territorial State and Perspectives of the European Union Document*, EU
13. *** (2007.), *Zakon o prostornom uređenju i gradnji*, „Narodne novine”, 76, Zagreb
14. *** (2011.a), *Territorial Agenda of the European Union 2020*, EU

IZVORI SOURCES

STUDIJE I PLANOVI

ANALYSES AND PLANS

1. *** (2005.), *Prostorni plan uređenja Grada Buje*, izradio Urbis 72 d.d., Pula
2. *** (2009.), *Mapiranje i programiranje gospodarsko-turističkih sadržaja u gradu Otočcu, priprema za izgradnju branda*, studija, izradio Zavod za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
3. *** (2010.), *Mapiranje i programiranje – revitalizacija povijesne jezgre Grada Buje, priprema za izgradnju branda*, studija, izradio Zavod za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
4. *** (2011.b), *Mapiranje i programiranje gospodarsko-turističkih sadržaja – područje Grada Buje*, izradio Zavod za urbanizam prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu (autorski tim: J. Horvat, S. Filep, M. Pavković), Arhitektonski fakultet, Zagreb

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- SL. 1. *** 2011.b
- SL. 2. *** 2005.
- SL. 3. *** 2011.b (izvod)

SAŽETAK

SUMMARY

PHYSICAL PLANNING AND PROGRAMMING AGENDA

MAPPING AND PROGRAMMING SPATIAL POTENTIALS AS A BASIS FOR INTEGRAL DEVELOPMENT

Cities are no longer what they used to be. They are changing, growing, and contracting. In Croatia plans are adapted to pragmatic requirements at a pace that depends on the individuals and their wishes and ideas supported by the government. The time left for checking up the results is often too limited. Therefore the planning decisions are arbitrary while planning process itself is reduced to a custom-made production of plans. Palliative planning decisions thus pose a threat to code changes. The code is not only jeopardized in a historic city but also in cities which have recently managed to build that code. The code, however, is not just a physical, spatial and perceptible category. It is also a cultural category whose protection is entrusted to all who are involved in planning. Economic heritage as a non-material form of heritage encompasses a vast array of forms of traditional production which may be deeply rooted in a local environment. Even if the heritage perishes, as this may be the case in transition processes, or loses its material form, it still remains in the memory of space as a form of economic heritage – the brand of a place. This becomes particularly important in the context of an increasing space consumption trend which, due to a tendency to serve the individuals' own interests as well as a lack of proper space strategy, achieves a short-term economic growth but brings about a long-term social deficit. Initial investment effect is not followed by strategic development results whereas a badly-planned intervention in space remains an unfortunate intrusion into the social community thus hindering long-term development.

As far as economic development is concerned, physical plans have not been paralleled by the expected economic results in the last twenty years of Croatian history. The cause lies partly in an insufficient coordination between physical planning and development programming and partly in monopolizing the decision-making process regarding physical planning by the political establishment invoking the will of the electorate to entrust them with the upcoming four-year mandate.

The recognition of one's own development potential is a key factor behind the success of any environ-

ment. Spatial potential of an area in terms of its geographical location or its cultural and historic heritage may theoretically provide the same or similar development basis. Yet the achieved level of development in some areas can show considerable differences. This is the result of a different attitude to space use, i.e. a particular program which has made the development resources fully functional. Successful environments manage to recognize and activate those spatial resources which contribute to the competitiveness and productivity of local economy. Others tend to copy development strategies and at the same time fulfill their economic needs by stereotype measures. Thus the result is precisely the opposite since the documents which only formally provide universal measures across the board aggravate the condition further by pushing the commissioner into an activity which might possibly result in an unwise investment.

If the activities centered around physical planning and development programming build up a quality network, they will provide a basis for an integral development followed by dynamic processes which come to the fore in an innovation-friendly environment as a basis for innovation-based sustainability. Spatial potentials are refreshed in the light of the recognized traditional resources which make a particular environment stand out among the others. The realization of common development goals implies the application of interdisciplinary knowledge and skills in a joined effort to solve problems and respond to challenges which the traditional disciplines are largely unable to cope with individually. It is recommended therefore to encourage an on-site cooperation in order to identify the character of the space, take into consideration its potential and turn it into development advantages and possibilities.

Such a cooperation model promotes a paradigm which enriches the physical planning practice of research and planning with a programmatic dimension with the aim to respond to complex urban challenges of modern time brought about by social, global, economic and ecological changes. An interdisciplinary cooperation requires an active on-site research team as well as the participation of the

space users linking the academic, professional and general public in order to get a clear insight into the needs of the inhabitants and their aspirations with the aim to create an inspirational environment. It should provide a clear and stimulating long-term vision of development which will serve for the selection of development projects and measures supported by the citizens and the local government.

A method of mapping and programming space functions is applied with the aim to form a basis for an integral development. The model obtained by the application of this method is a platform – physical planning and programming agenda – which defines the procedures and produces the results of interdisciplinary research. It has been practically tested on the analyses entitled "Mapping and programming economic and tourist facilities" in Otočac and Buje. The analyses have been publicly presented as a first stage in the preparation of the platform for the codification of development, i.e. physical planning. The procedure was going on in two stages, each characterized by a few elements. The first stage was concerned with the analysis of the situation as well as some possibilities and limitations. All interested public bodies (the local government, citizens, potential investors) have been involved as consultants in order to provide information and consider needs and wishes. In the second stage priorities were suggested and possible solutions proposed. Further implementation of the accepted physical planning solutions and recommendations is within the competence of the local government which through a selection of measures and resources work out a plan with the aim to transform the proposed solutions into actual physical plans, projects and interventions through a legislative process.

Physical planning and programming agenda is therefore a plan of spatial and programmatic functions, measures and activities aimed at achieving development goals. As such, it compensates for the lack of "a strategic physical planning document" and presents a synthesis of the development goals and planning principles centered primarily around those spatial and economic qualities which define a unique identity of a place, city or area.

**JESENKO HORVAT
MARINA PAVKOVIĆ**

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **JESENKO HORVAT**, dipl.ing. arh., izvanredni je profesor na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, nosilac redovitog kolegija „Urbanizam III” i voditelj vježbovnih kolegija „Planiranje grada” i „Urbanistička radionica II”. Dobitnik je nekoliko urbanističko-arhitektonskih natječaja i nagrade Slavenskog biennala u Osijeku, za arhitekturu i urbanizam, 1998. godine.

MARINA PAVKOVIĆ, ekonomistica i polaznica doktorskoga znanstvenog studija „Arhitektura” na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Uza znanstveni i stručni rad na području prostorne ekonomike i brandinga, bavi se strateskim razvojnim planiranjem i urbanim marketingom.

JESENKO HORVAT, Ph.D., Dipl.Eng.Arch., Associate Professor at the Faculty of Architecture in Zagreb. He teaches *Urban Planning III* course, *City Planning* studio and *Urban Planning Workshop II*. He won many competitions in urban planning and architecture and received the award for architecture and urban planning at Slavonia Biennale in 1998 in Osijek.

MARINA PAVKOVIĆ, economist and Ph.D. candidate in "Arhitektura" doctoral program at the Faculty of Architecture in Zagreb. In addition to her scientific and professional work in space economics and branding, she also deals with strategic development planning and urban marketing.

